

ศึกษาวิเคราะห์แก่นธรรมในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์

A Critical Study of Essenes of Dhamma in

Majjhimanikaya Mulapannaska

เสฐียร ทังทองมะดัน,

Sathien Thangthongmadan,

พระศรีวัชรวิสุทธิ, ฌริศา ไชอำเอี่ยม, ณัฐพนธ์ เบ้าคำ

Phra Srivajjaravisuddhi, Karisa Saiumeam, Natthaphon Baokham

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Nakhon Ratchasima Campus

E-mail: sathienthong@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความหมาย โครงสร้าง เนื้อหาสาระและลักษณะพระสูตรในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ 2) ศึกษาแก่นธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์และ 3) ประยุกต์แก่นธรรมจากคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ เพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary research) โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส หนังสือ ตำรา บทความ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

1. คัมภีร์มัชฌิมนิกายเป็นนิกายที่ 2 ในจำนวน 5 นิกาย เป็นที่รวมพระสูตรที่มีขนาดกลาง อยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 12-13-14 แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ปณณาสก์ ประกอบด้วย มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ เล่มที่ 12 มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์ เล่มที่ 13 มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก์ เล่มที่ 14 รวม 3 ปณณาสก์ มีจำนวนพระสูตร 152 สูตร มีโครงสร้างการแบ่งเนื้อหาออกเป็นปณณาสก์ วรรค และสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 วรรค ๆ ละ 10 สูตร ประกอบด้วย มูลปริยายวรรค สีหนาทวรรค โอปัมมวรรค มหามกวรรค และจุฬมกวรรค ลักษณะรูปแบบพระสูตรเป็นแบบร้อยแก้ว และร้อยกรองผสมกัน

2. มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ เล่มที่ 12 มี 50 สูตร แบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 วรรค ๆ ละ 10 สูตร วรรคที่ 1) เรียกว่ามูลปริยายวรรค วรรคที่ 2) เรียกว่าสีหนาทวรรค วรรคที่ 3) เรียกว่าโอปัมมวรรค วรรคที่ 4) เรียกว่ามหายมกวรรค และวรรคที่ 5) เรียกว่าจุฬมกวรรค

ได้รับบทความ: 1 กรกฎาคม 2566; แก้ไขบทความ: 27 กรกฎาคม 2566; ตอรับตีพิมพ์: 3 สิงหาคม 2566

Received: July 1, 2023; Revised: July 27, 2023; Accepted: August 3, 2023

แก่นธรรมที่ปรากฏคือ เป็นต้นว่า มูลเหตุแห่งธรรม การสำรวมระวังอาสวะทุกชนิด ความกลัว และสิ่งที่กลัว บุคคลผู้ไม่มีกิเลส การบันลือสีหนาทเล็ก ด้วยการบรรลือสีหนาทใหญ่ กองทุกข์ ธรรมที่น่าพอใจเหมือนขนมหวาน ความตรัสสองทาง คำสอนเปรียบด้วยเลื่อย ข้อเปรียบเทียบ ด้วยงูพิษ ข้อเปรียบเทียบด้วยจอมปลวก ข้อเปรียบเทียบด้วยรถ 7 ผลัด ข้อเปรียบเทียบด้วยคน เลี้ยงโค ความสิ้นไปแห่งตัณหา การได้ตอบด้วยการใช้ความรู้ การสมาทานธรรมะ ว่าด้วยภิกษุผู้ พิจารณาสอบสวน

3. การประยุกต์แก่นธรรมจากคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกเพื่อพัฒนาชีวิต และสังคม แก่นธรรมเพื่อพัฒนาชีวิต แก่นธรรมเพื่อพัฒนาสังคม แก่นธรรมที่เป็นความจริงของชีวิต จากการศึกษาแก่นธรรมในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก สามารถประยุกต์ องค์ความรู้จากการวิจัยได้ 2 ส่วนคือ 1) แก่นธรรมที่เป็นองค์ความรู้ด้านกุศลธรรม 2) แก่น ธรรมที่เป็นองค์ความรู้ด้านอกุศลธรรม

คำสำคัญ: แก่นธรรม, มัชฌิมนิกาย, มูลปณณาสก

Abstract

The purpose of this research were: 1) to study the meaning, structure, content and nature of the sutras in the Middle Nikaya Mulpananasaka Mulpanasaka and 3) to apply the core Dharma from the Middle Nikaya Mulpanasaka for the development of life and society. The research is qualitative research, which focuses on documentary research by studying information from Tripitaka, commentary, sub-commentary, sub-sub-commentary, academic works, books, textbooks, articles, documents and related researches. The data were analyzed and the research results were presented in the form of a descriptive analysis according to the research objectives.

The research result found that:

1. The Majjhima Nikaya is the second of the five sects, containing medium-sized sutras. It is contained in the 12th, 13th, and 14th volumes of the Tripitaka, it is divided into 3 Pannasaka contents, consisting of the Middle Nikaya Mulpannask, Volume 12, the Medium Nikaya, Volume 13 Upiri Pannasaka, Volume 14. A total of 3 Pannasaka is containing 152 sutras, with the structure of dividing the content into Pannasaka, paragraph and Sutra. The Majjhimanikaya Mulpanasaka sutras are divided into 5 paragraphs, each of 10 sutras, consisting

of the Mulapariyavagga, Sihanadavagga, Opammavagga, Mahayamakavagga, and Culayamakavagga. The style of the sutra is a mixture of prose and poetry.

2 . Majjhimanikaya Mulpanasaka Volume 12 contains 50 sutras, divided into 5 paragraphs, 10 sutras each. A first paragraph that deals with the cause of the Dharma. The second paragraph is called Sihanadavagga. The third paragraph is called Opammavagga. The fourth Paragraph is called Mahayamakavagga, and the fifth paragraph is called Culayamakavagga. The essence of Dharma that appears is, for example, the root cause of Dharma, cautiousness of all kinds fear and fear person without passion small fortune telling with great color radiance, heaps of sorrows, Dharma that is satisfying like sweets two-way thinking, the doctrine likened to a saw, comparison with venomous snakes, comparison with anthills, the analogy with the 7-turn vehicle, The analogy with the cowherd, the end of lust knowledge-based interaction meditation, concerning monks who investigate.

3. The application of the essence of the Dharma from the Middle Nikaya Mulpanasaka for the development of life and society, Essence of Dharma for improving life consists of paying attention to the assava, being an heir examination of one's inner defilements for the cessation, reduction, relinquishment, avoidance of the sixteen defilements of defilement, prevention and caution so that they do not occur in the practice of self-purification, being fully conscious living conditions to contemplate only what is good do not harm yourself and others, The essence of dharma for social development consists of being patient with what other people say, learning to live in society, to learn to live happily with others in society, Buddhism social life conduct practicing charitable behavior Saraniya Dharma. The core dhamma that is the truth of life consists of the four births, the birth of the egg, the five senses, the twelve senses, and the five attachments that should not be clung to. From the study of the essence of the Dhamma in the Middle Nikaya Mulpannasaka, the knowledge gained from the research can be divided into two parts: 1) the core of the Dharma which is the knowledge.

Keywords: Essenes of Dhamma, Majjhimanikaya, Mulapannaska

1. บทนำ

พระไตรปิฎก แปลว่า 3 คัมภีร์ เมื่อแยกเป็นคำๆ ว่า พระ + ไตร + ปิฎก คำว่า "พระ" เป็นคำแสดงความเคารพหรือยกย่อง คำว่า "ไตร" แปลว่า สาม คำว่า "ปิฎก" แปลได้ 2 อย่าง คือ แปลว่า คัมภีร์ หรือแปลว่า กระจาด ตะกร้า ดังนั้น พระไตรปิฎก จึงหมายถึง สิ่งที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่ไม่ให้เกิดการจัดกระจาย คล้ายกระจาดหรือตะกร้าอันเป็นภาชนะใส่ของนั่นเอง ปิฎก 3 หรือพระไตรปิฎก แบ่งออกเป็น 1) พระวินัยปิฎก ว่าด้วยวินัยหรือศีลของภิกษุ ภิกษุณี 2) พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระธรรมเทศนาทั่วไป 3) พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยธรรมล้วน ๆ หรือธรรมสำคัญ (สุชีพ ปุณฺณนาฎาภ, 2539: 1) ก่อนปรินิพพาน พระพุทธเจ้าได้ตรัสทำนองสั่งเสียกับพระอานนท์ว่า เมื่อพระองค์ปรินิพพานล่วงลับไปแล้ว จะไม่ทรงตั้งภิกษุรูปใดแทนพระองค์ หากแต่ให้ชาวพุทธทั้งหลายยึดพระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ ตามพระพุทธพจน์ว่า "อานนท์ ธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดงแล้วและบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น เป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลที่เราล่วงลับไป" (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: ที.ม. (ไทย) 10/216/164) พระพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า พระธรรมวินัย ถือเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จึงเท่ากับเป็นองค์พระศาสดาและเป็นตัวแทนพระพุทธศาสนา และพระธรรมวินัยทั้งหลายนั้นล้วนได้ประมวลอยู่ใน พระไตรปิฎก ทั้งสิ้น

พระสุตตันตปิฎก เป็นประมวลพุทธพจน์หมวดพระสูตร คือ พระธรรมเทศนา คำบรรยายธรรมต่าง ๆ ที่ตรัสยกย่องให้เหมาะกับบุคคลและโอกาสตลอดจนบทประพันธ์เรื่องเล่า และเรื่องราวทั้งหลายที่เป็นชั้นเดิมในพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 5 นิกาย (เรียกย่อหรือหัวใจว่า ที ม ส อ ขุ) คือ 1) ทีฆนิกาย ชุมนุมพระสูตรที่มีขนาดยาว 34 สูตร 2) มัชฌิมนิกาย ชุมนุมพระสูตรที่มีความยาวปานกลาง 152 สูตร 3) สังยุตตนิกาย ชุมนุมพระสูตรที่จัดรวมเข้าเป็นกลุ่ม ๆ เรียกว่าสังยุตต์หนึ่ง ๆ ตามเรื่องที่เนื่องกัน หรือตามหัวข้อหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องรวม 56 สังยุตต์ มี 7762 สูตร 4) อังคุตตรนิกาย ชุมนุมพระสูตรที่จัดรวมเข้าเป็นหมวด ๆ เรียกว่านิบาตหนึ่ง ๆ ตามลำดับจำนวนหัวข้อธรรม รวม 11 นิบาต หรือ 11 หมวดธรรม มี 9557 สูตร 5) ขุททกนิกาย ชุมนุมพระสูตร คาถาภาษิต คำอธิบาย และเรื่องราวเบ็ดเตล็ดที่จัดเข้าในสี่นิกายแรกไม่ได้มี 15 คัมภีร์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: วิ.อ. (ไทย) 1/21, 24-25)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย เป็นพระไตรปิฎกเล่มที่ 12-14 คือมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ 1 ในจำนวน 3 คัมภีร์แห่งมัชฌิมนิกาย คือ (1) มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ (2) มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์ พระไตรปิฎกเล่มที่ 13 (3) มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก์ พระไตรปิฎกเล่มที่ 14 คำว่า มัชฌิมนิกาย แปลว่า หมวดหรือหมู่พระสูตรขนาดปานกลาง คือไม่ยาวมากเหมือนพระสูตรทั้งหลายในทีฆนิกาย (นิกายที่ 1) และไม่สั้นมาก

เหมือนพระสูตรทั้งหลายในสังยุตตนิกาย (นิกายที่ 3) อังคุตตรนิกาย (นิกายที่ 4) และ ขุททกนิกาย (นิกายที่ 5) แห่งพระสูตรตันตปิฎก

พันตรี ป.หลงสมบุญ (2550: 552-553, 358) กล่าวความหมายของมัชฌิมนิกาย ไว้ในหนังสือพจนานุกรมมจร-ไทย ไว้ว่า มัชฌิมนิกาย มาจากคำว่า มชฌิม + นิกาย คำว่า มชฌิม (วิ.) มีความหมายว่า มีในท่ามกลาง, เกิดในท่ามกลาง, ปานกลาง, ปูนกลาง, วิ.ว่า มชฌเณ ภโว มชฌิโม, มชฌเณ วา ชาโต มชฌิโม อิม ปัจจย, มชฌิม (ปุ.) ประกาศมีในท่ามกลาง, มัชฌิมประเทศ, วิ.ว่า มชฌเณ ติฏฐตติ มชฌิโม อิม ปัจจย มชฌิม (ปุ.) มัชฌิมะ ชื่อคนตรียอย่างหนึ่งใน 7 อย่าง เสียงมีในท่ามกลาง เสียงเหมือนนกกระเรียนร้อง วิ. มชฌเณ ลยวิเสส ภโว มชฌิโม มชฌิม (ปุ.นป.) กลางตัว, เอว, ท้อง วิ.มชฌเณ ภโว มชฌิม

คำว่า นิกาย (ปุ.) ที่อยู่, เรือน, วิ.นิจียเต ฉาทียเตติ นิกายโย. นิพุโพ, จิ จเย, โย, แปลง จิ เป็น กา ในเพราะ ย ปัจจย. ผุ้ง, หมู, พวก, ประชุม, กอง, คณะ, สภา, บริษัท, นิกายชื่อหมวดคัมภีร์ในพระไตรปิฎกมี 5 นิกายคือ 1) ทีฆนิกาย 2) มัชฌิมนิกาย 3) สังยุตตนิกาย 4) อังคุตตรนิกาย 5) ขุททกนิกาย ชื่อหมู่ชนผู้มีธรรมร่วมกันประพฤดิธรรมร่วมกัน เช่น มหานิกาย. วิ.นิพพิเสเสน จิโนติ อวยเวติ นิกายโย. กุล สธมมีน สมนธมมานเมว ชนตุนิ คโณ นิกายโย นาม

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2550: 354) กล่าวความหมายของคำว่า นิกาย ไว้ในหนังสือศัพท์วิเคราะหว่า นิกาย เรือน,ที่พัก, ที่อยู่ (อคาร มนทिर นิลย อาวาส) นิจียเต ฉาทียเตติ นิกายโย ที่อันเขามุงบัง (นิ บทหน้า จิ ธาตุ ในความหมายว่าสะสม ย ปัจจย, แปลง จิ เป็น กา)

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) (2545 : 129-144) กล่าวถึงลักษณะคำสอนเชิงปรัชญาในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย ในเก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ไว้ว่า มัชฌิมนิกาย คือหมวดคำสอนเชิงเทศนาของพระบรมศาสดา หมวดหนึ่งของพระสูตรตันตปิฎก พระบาลีไตรปิฎกของเถรวาท มัชฌิมนิกาย เป็นหมวดหรือนิกายลำดับที่ 2 ที่รวบรวมพระสูตรหรือคำสอนเชิงเทศนา ซึ่งมีความยาวปานกลางคือ สั้นกว่า "ทีฆนิกาย" แต่ยาวกว่า "สังยุตตนิกาย" มีจำนวน 152 สูตร แบ่งเป็น 3 ปัณณาสก์ (หมวด 50) (3 เล่ม คือ เล่มที่ 12,13,14 คือ เล่มที่ 1 เรียกว่า มัชฌิมนิกาย มุลปัณณาสก์ (แปลว่า มัชฌิมนิกายหมวด 50 เล่มต้น บรรจุพระสูตร 50 สูตร) เล่มที่ 2 เรียกว่า มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (แปลว่า มัชฌิมนิกาย หมวด 50 เล่มกลาง บรรจุพระสูตร 50 สูตร) และเล่มที่ 3 เรียกว่า มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ (แปลว่า มัชฌิมนิกาย เล่มท้าย บรรจุพระสูตร 52 สูตร) (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต),

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงการจัดหมวดหมู่พระสูตรในมัชฌิมนิกาย ไว้ในหนังสือ พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรตันตปิฎกเล่ม 1 ไว้ว่า พระสูตรจำนวน 152 สูตรในมัชฌิมนิกาย ท่านจัดแบ่งเป็น 3 ปัณณาสก์ (หมวดละ 50) ได้ 3 ปัณณาสก์ แต่ละปัณณาสก์ได้แบ่งเป็นวรรค (ตอน) ได้ 5 วรรค ดังนี้ ปัณณาสก์ที่ 1 เรียกว่า มุลปัณณาสก์ มี 50 สูตร แบ่งออกเป็น 5 วรรค วรรคละ 10 สูตร

คือ 1) มูลปรียายวรรค 2) สีนทาวรรค 3) โอปัมมวรรค 4) มหยมกวรรค 5) จุฬยมกวรรค
 ปณณาสก์ที่ 2 เรียกว่า มัชฌิมปณณาสก์ มี 50 สูตร แบ่งเป็น 5 วรรค วรรคละ 10 สูตร คือ
 1) คหปติวรรค 2) ภิกขุวรรค 3) ปริพพาซกวรรค 4) ราชวรรค 5) พรหมณวรรค ปณณาสก์ที่ 3
 เรียกว่า อุปริปณณาสก์ มี 52 สูตร แบ่งเป็น 5 วรรค วรรคละ 10 สูตร ยกเว้นวรรคที่ 4 มี 12
 สูตรคือ 1) เทวทหวรรค 2) อนุปทวรรค 3) สญญตวรรค 4) วิภังควรรค 5) สฬายตนวรรค
 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551: 283)

การจัดแบ่งหมวดหมู่พระสูตรในมัชฌิมนิกายมีพระสูตรทั้งหมด 152 สูตร แบ่งเป็น 3
 หมวด หมวดละ 50 ที่เรียกว่า ปณณาสก์ รวมเป็น 150 สูตร อีก 2 สูตรท่านจัดไว้ในปณณาสก์
 สุดท้าย ปณณาสก์ทั้งสามได้แก่ 1) มูลปณณาสก์ แปลว่า ปณณาสก์ต้น 2) มัชฌิมปณณาสก์
 แปลว่า ปณณาสก์กลาง 3) อุปริปณณาสก์ แปลว่า ปณณาสก์ปลาย (มหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย, 2539: ม.ม. (ไทย) 12/บทนำ/[7]) แต่ละปณณาสก์แบ่งย่อยเป็นวรรคได้ 5 วรรค
 วรรคละ 10 สูตร ยกเว้นวิภังควรรคในอุปริปณณาสก์ซึ่งท่านเพิ่มให้เป็น 12 สูตร การจัดแบ่ง
 เนื้อหาพระสูตรในมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ มีสัดส่วน มีความลงตัวในด้านเนื้อหา การตั้งชื่อ
 สูตร หลักคำสอนที่ปรากฏอยู่ในแต่ละสูตร มีทั้งหลักคำสอนที่เป็นแก่นสำคัญทาง
 พระพุทธศาสนา แก่นคำสอนที่เป็นแนวปฏิบัติ รวมถึงแก่นคำสอนที่เป็นเรื่องความรู้ความเข้าใจใน
 หลักคำสอนที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่จะเป็นแนวทางและเป็นพื้นฐานในการศึกษาคำสอนใน
 นิกายอื่น ๆ ของพระสูตรต้นตอปิฎกด้วย ความสำคัญดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษา
 วิเคราะห์แก่นธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหมาย โครงสร้าง เนื้อหาสาระและลักษณะพระสูตรในคัมภีร์
 มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์
2. เพื่อศึกษาแก่นธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์
3. เพื่อประยุกต์แก่นธรรมจากคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์เพื่อพัฒนาชีวิต
 และสังคม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษา
 วิเคราะห์แก่นธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ พระไตรปิฎกเล่มที่ 13
 โดยใช้หนังสือพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีขอบเขต ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาวิเคราะห์แก่นธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์มัชฌิ
 นิกาย มูลปณณาสก์ ในประเด็น ความหมาย โครงสร้าง เนื้อหาสาระและลักษณะพระสูตรใน

คัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ ศึกษาแก่นธรรมที่ปรากฏ และการประยุกต์แก่นธรรมจากคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์เพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม

2. ขอบเขตด้านเวลา การวิจัยนี้มีระยะเวลา 1 ปีงบประมาณ คือตั้งแต่เดือน กันยายน 2565 ถึง กันยายน 2566

3.2 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาวิเคราะห์แก่นธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ โดยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาความหมาย โครงสร้าง เนื้อหาสาระและลักษณะพระสูตรในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแก่นธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์

ขั้นตอนที่ 3 การประยุกต์แก่นธรรมจากคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์เพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม

ขั้นตอนที่ 4 จัดเวทีคืนข้อมูล ถอดบทเรียนและเผยแพร่องค์ความรู้สู่สาธารณชน

4. สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์แก่นธรรมจากคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ มีวัตถุประสงค์วิจัย 3 ข้อคือ 1) เพื่อศึกษาความหมาย โครงสร้าง เนื้อหาสาระและลักษณะพระสูตรในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ 2) เพื่อศึกษาแก่นธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ และ 3) เพื่อประยุกต์แก่นธรรมจากคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์เพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

4.1 คัมภีร์มัชฌิมนิกายเป็นนิกายที่ 2 ในจำนวน 5 นิกาย เป็นที่รวมพระสูตรที่มีขนาดกลาง ถัดจากคัมภีร์ทีฆนิกาย อยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 12-13-14 แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ปณณาสก์ ประกอบด้วย มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ เล่มที่ 12 มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ อปริปิฎกปณณาสก์ รวม 3 ปณณาสก์ มีจำนวนพระสูตร 152 สูตร มีโครงสร้างการแบ่งเนื้อหาออกเป็นปณณาสก์ วรรค และสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 วรรค ๆ ละ 10 สูตร ประกอบด้วย มูลปริยายวรรค สีหนาทวรรค โอปัมมวรรค มหายมกวรรค และจุฬยมกวรรค ลักษณะรูปแบบพระสูตรเป็นแบบร้อยแก้ว และร้อยกรองผสมกัน มูลเหตุในการแสดงพระสูตรในมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ มีลักษณะเป็นการแสดงเพราะพระพุทธรองค์มีความประสงค์จะแสดงเอง ไม่มีผู้อาราธนา แสดงเพราะอภัยชัยของผู้อื่น แสดงเพราะเกิดเรื่องขึ้น และแสดงเพราะมีคนมาทูลถาม ลักษณะการตั้งชื่อสูตรในมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ ตั้งชื่อตามผู้ฟัง ตั้งชื่อตามสถานที่แสดงพระสูตร และตั้ง

ชื่อตามเนื้อหาสาระหรือประเด็นสำคัญที่ปรากฏในพระสูตร ในบทต่อไป ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง แก่นธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์

4.2 มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ เล่มที่ 12 มี 50 สูตร แบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 วรรค วรรคละ 10 สูตร แก่นธรรมที่ปรากฏในวรรคทั้ง 5 มีดังต่อไปนี้ **วรรคที่ 1)** เรียกว่ามูลปริยาย วรรค คือวรรคที่ว่าด้วยเหตุแห่งธรรม มีแก่นธรรมว่าด้วยเรื่อง รวอันเป็นมูลแห่งธรรมทั้งปวง การสำรวมระวังอาสวะทุกชนิด ว่าด้วยผู้รับมรดกธรรม ว่าด้วยความกลัวและสิ่งที่กลัว ว่าด้วยบุคคลผู้ไม่มีกิเลส ว่าด้วยความหวังของภิกษุ ว่าด้วยอุปมาด้วยผ้าที่ย้อมสี ว่าด้วยการขัดเกลา กิเลส ว่าด้วยความเห็นชอบ ว่าด้วยการตั้งสติ 4 ประการ **วรรคที่ 2)** เรียกว่าสีหนาทวรรค ว่าด้วยการบ้นลือสีหนาทเล็ก ด้วยการบรลือสีหนาทใหญ่ ว่าด้วยกองทุกข์ สูตรใหญ่ ว่าด้วยกองทุกข์ สูตรเล็ก ว่าด้วยการอนุমান ว่าด้วยการอนุมาน ว่าด้วยการอยู่ป่าของภิกษุ ว่าด้วยธรรมะที่น่าพอใจเหมือนขนมหวาน ว่าด้วยความตรีกสองทาง ว่าด้วยที่ตั้งของความตรึกหรือความคิด **วรรคที่ 3)** เรียกว่าโอปัมมวรรค ว่าด้วยเปรียบด้วยเลื่อย ข้อเปรียบเทียบด้วยงูพิษ ข้อเปรียบเทียบด้วยจอมปลวก ข้อเปรียบเทียบด้วยรถ 7 ผลัด ข้อเปรียบเทียบด้วยเหยื่อหรืออาหารสัตว์ ข้อเปรียบเทียบด้วยบ่วงดักสัตว์ ข้อเปรียบเทียบด้วยรอยเท้าช้าง สูตรเล็ก ข้อเปรียบเทียบด้วยรอยเท้าช้าง สูตรใหญ่ ข้อเปรียบเทียบด้วยแก่นไม้สูตรใหญ่ ข้อเปรียบเทียบด้วยแก่นไม้ สูตรเล็ก **วรรคที่ 4)** เรียกว่ามหายมกวรรค ว่าด้วยป่าไม้สาละชื่อโคสิงคะสูตรเล็ก ว่าด้วยป่าไม้สาละชื่อโคสิงคะ สูตรใหญ่ ข้อเปรียบเทียบด้วยคนเลี้ยงโค สูตรใหญ่ ข้อเปรียบเทียบด้วยคนเลี้ยงโคสูตรเล็ก ว่าด้วยสังจกนิครนถ์ สูตรเล็ก ว่าด้วยสังจกนิครนถ์สูตรใหญ่ ว่าด้วยความสิ้นไปแห่งตัณหา สูตรเล็ก ว่าด้วยความสิ้นไปแห่งตัณหา สูตรใหญ่ ว่าด้วยคำสอนในนิคมชื่ออัสสปุระ สูตรใหญ่ ว่าด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในนิคมชื่ออัสสปุระสูตรเล็ก และ**วรรคที่ 5)** เรียกว่าจุฬยมกวรรค ว่าด้วยพราหมณ์คฤหบดีชาวบ้านสาละ ว่าด้วยพราหมณ์คฤหบดีชาวเมืองเวรัญชา ว่าด้วยเวทลละคือการโต้ตอบด้วยการใช้ความรู้ สูตรใหญ่ว่าด้วยเวทลละคือการโต้ตอบด้วยการใช้ความรู้ สูตรใหญ่ ว่าด้วยเวทลละคือการโต้ตอบด้วยการใช้ความรู้ สูตรเล็กว่าด้วยการสมทานธรรมะ ว่าด้วยภิกษุผู้พิจารณาสอบสวน ว่าด้วยภิกษุชาวกรุงโกสัมพี ว่าด้วยการเชื่อเชิญของพรหม ว่าด้วยมารถูกคุกคาม ในบทต่อไป จะได้ประยุกต์แก่นธรรมจากคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์

4.3 การประยุกต์แก่นธรรมจากคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์เพื่อพัฒนาชีวิต และสังคมแก่นธรรมเพื่อพัฒนาชีวิต ประกอบด้วยการสำรวมระวังอาสวะ คือป้องกันไม่ให้เกิดสิ่งที่ไม่ดีงามกับตนเอง การเป็นผู้รับมรดกธรรม ยึดเอาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักปฏิบัติเป็นประการสำคัญ การตรวจสอบกิเลสภายในตนเพื่อการเลิก ลด ละ การหลีกเลี่ยงกิเลสเครื่องเศร้าหมอง 16 ประการ ป้องกัน ระวังไม่ให้เกิดขึ้นการปฏิบัติขัดเกลาตนเอง ตามแนวทางที่ถูกต้องดีงาม การมีสติรู้ตัวทั่วพร้อม เงื่อนไขการใช้ชีวิต การรู้จักตรึกนึกคิดแต่สิ่งที่ดีงาม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น แก่นธรรมเพื่อพัฒนาสังคม ประกอบด้วย ความอดทนอดกลั้นต่อถ้อยคำที่บุคคลอื่นกล่าว การเรียนรู้เพื่อเป็นอยู่ในสังคม เรียนรู้เพื่อจะอยู่ร่วมกับคน

อื่นในสังคมอย่างมีความสุข การนับถือพระพุทธศาสนา การดำเนินชีวิตในสังคม จะต้องรู้จักตนเองและผู้อื่น เพื่อที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี การประพาสธรรม รวมถึงการสมาทานประพาสธรรมที่เป็นกุศลธรรม หลักสราณียธรรม เพื่อให้เกิดความระลึกถึงธรรม สร้างความรักความผูกพัน แก่นธรรมที่เป็นความจริงของชีวิต ประกอบด้วย การเกิด 4 อย่าง มีเกิดจากฟองไข่เป็นต้น กามคุณ 5 อย่างอายตนะ 12 อุปาทานขันธ 5 ที่ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น จากการศึกษาแก่นธรรมในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ สามารถองค์ความรู้จากการวิจัย ได้ 2 ส่วนคือ 1) แก่นธรรมที่เป็นองค์ความรู้ด้านกุศลธรรม 2) แก่นธรรมที่เป็นองค์ความรู้ด้านอกุศลธรรม

5. อภิปรายผลการวิจัย

สัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ถูกต้อง หรือความเห็นชอบ เป็นคำสอนสำคัญในการนำไปปฏิบัติ เป็นทั้งหลักเบื้องต้นและเบื้องปลายในการปฏิบัติเพื่อกำหนดรู้ความจริงของชีวิต เริ่มตั้งแต่มีปัญญาเห็นชอบ เห็นชอบความจริงของชีวิตคือรู้จักอกุศลและมูลรากของอกุศล เห็นความทุกข์ ความแก่ความตาย ความเกิด ความมีความเป็น ความยึดมั่นถือมั่น ความทะยานอยาก ความรู้สึกอารมณ์ว่าทุกข์สุข ความถูกต้องทางตา เป็นต้น เรื่องอายตนะ 6 มีตาเป็นต้น เรื่องนามรูป วิญญาณ สังขาร เครื่องปรุงแต่งกาย วาจา จิต อวิชชา ความไม่รู้ร้อยยี่สี่ 4 ตามความเป็นจริง อาสวะ กิเลสที่ต้องสั่นตานั้น โดยรู้จักสิ่งนั้น เหตุเกิดของสิ่งนั้นความดับของสิ่งนั้น ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับสิ่งนั้น ธรรมเหล่านี้เป็นอารมณ์ของการเจริญวิปัสสนา เมื่อรู้ความเป็นจริงเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้อย่างถูกต้อง ด้วยปัญญาที่ชอบแล้ว ก็สามารถทำที่สุดทุกข์ได้ สอดคล้องกับที่ พระครูอุเทศวิศาลธรรม (2558: บทคัดย่อ) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาหลักธรรมในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในสัมมาทิฐิสูตร” สรุปความได้ว่า สัมมาทิฐิสูตร เป็นพระสูตรที่ปรากฏในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ว่าด้วย เรื่องความเห็นชอบ เป็นชื่อของปัญญามีลักษณะที่รู้แจ้งตามความเป็นจริงอย่างแจ่มแจ้ง ไม่หลงไหลไปตามอารมณ์ที่กระทบในทางทวาร 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ มีความใส่ใจอย่างดีแยกคายต่อการกระทบนั้นเป็นเหตุใกล้โดยในพระสูตรแสดงถึงหลักธรรมทั้งหมด 16 อย่าง เน้นความสำคัญที่ว่าผู้มีสัมมาทิฐิจึงรู้แจ้งชัดในความทุกข์ และความดับทุกข์ได้ตามเหตุปัจจัยการเกิดดับของปัจจุสมุปบาท และการเจริญมรรคมีองค์ 8 ในอริยสัจจนเกิดการหยั่งรู้ชอบ และหลุดพ้นชอบในที่สุด อารมณ์วิปัสสนากรรมฐานในสัมมาทิฐิสูตร หมายถึง อารมณ์ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นสิ่งที่ถูกรู้ หรือถูกรับรู้ เรียกว่าอารมณ์ 6 ซึ่งได้แก่ รูปารมณ์ สัทธารมณ์ คันธารมณ์ รสารมณ์ โผฐัพพารมณ์ และธรรมารมณ์ ซึ่งสงเคราะห์ย่อลงเหลือ เพียงรูปนาม ที่เป็นปรมาตม ไม่ใช่สัตว์ตัวตน บุคคล เรา เขา หลักธรรมในสัมมาทิฐิสูตร มีอกุศลและกุศล อาหาร เป็นต้น ล้วนเป็นอารมณ์ในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ทั้งสิ้น จากการศึกษาแนวทางการเจริญวิปัสสนาในสัมมาทิฐิสูตรพบว่า หลักธรรมทั้งปวงล้วนแสดงการเกิดดับของรูปนามไว้อย่างชัดเจน ในการปฏิบัตินั้นเป็นการกระทำด้วย การใช้

สติระลึกรู้อารมณ์ที่มากกระทบแล้วดับสลายไปในขณะปัจจุบันตรงนั้นเหมือนกันทุกทวาร เช่น จักขุและรูป กระพอกกันทำให้เกิดจักขุวิญญาณเป็นต้น ในการศึกษาครั้งนี้ จึงได้ศึกษาแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาโดยมีปฏิจกสมุปปาทเป็นอารมณ์ ดังที่ทรงแสดงไว้ว่า เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา นี่คือสายเกิดทุกข์ และเพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับตัณหาจึงดับ เป็นต้น นี่คือสายดับทุกข์ ทำให้เกิดปัญญามรรค บริบูรณ์ มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น เมื่อละกิเลสได้แล้ว และกิเลสที่เหลืออยู่ สามารถรู้แจ้งแทงตลอด บรรลุถึงอริยมรรค อริยผลและนิพพานในที่สุด

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรหน่วยงานภาครัฐ ประยุต์แก่นธรรมจากคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติงานของพนักงานในองค์กร
2. หน่วยงานทางพระพุทธศาสนา สนับสนุนส่งเสริมการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาประยุกต์กับสังคม รวมถึงองค์กรต่าง ๆ

6.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์แก่นธรรมจากคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เป็นการศึกษาแก่นธรรมในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกในภาพรวม 50 สูตร เพื่อนำแก่นธรรมจากทั้ง 50 สูตร มาประยุกต์เพื่อชีวิตและสังคม ยังมีประเด็นที่สามารถศึกษาวิเคราะห์ได้ต่อไปอีก เช่น

1. ศึกษาวิเคราะห์ธรรมที่เป็นมูลในมูลปริยายวรรค
2. ศึกษาวิเคราะห์การละอาสวะในสัพพาสวสูตร
3. ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องทุกข์ในทุกขัขันธสูตรและมหาทุกขัขันธสูตร
4. ศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติกัมมฐานตามแนวสติปัฏฐานสูตร
5. ศึกษาวิเคราะห์การใช้อุปมาเป็นสื่อในการสอนธรรมที่ปรากฏในโอปัมมวรรค

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาวิเคราะห์แก่นธรรมในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้จากการวิจัยได้เป็น 2 ส่วนคือ

1. แก่นธรรมที่เป็นองค์ความรู้ด้านกุศลธรรม คือธรรมที่เป็นฝ่ายกุศล ที่ควรประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบสุขตั้งแต่ตนเองและสังคม กุศลธรรมเหล่านี้ เช่น หลักกุศลกรรมบถ 10 ซึ่งเป็นแนวทางการสร้างชีวิต 10 ทาง ได้แก่ กายกรรม 3 วชิกรรม 4 มโนกรรม 3 ความเป็นผู้รู้จักพูดหรือเรื่องการใช้วาจา โดยมีหลักว่าวาจาที่สื่อออกไปนั้น จะต้องเป็นวาจาที่มีประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นสำคัญ แม้วาจานั้น อาจจะไม่ไพเราะก็ตาม ให้ถือเอาความ

เป็นวาทะที่มีประโยชน์เป็นหลักสำคัญ เรื่องการสมานานประพัตติธรรมที่เป็นกุศลธรรมที่
ให้ผลเป็นความสุขในปัจจุบันและอนาคต

2. แก่นธรรมที่เป็นองค์ความรู้ด้านอกุศลธรรม คือธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศล ที่ควรด
เว้น ไม่ควรประพัตติ เพราะจะเป็นเหตุให้ได้รับความทุกข์ อกุศลธรรมเหล่านี้คือ
อกุศลกรรมบถ 10 อุปกิเลส 16 ซึ่งอกุศลธรรมเหล่านี้ จะส่งผลเป็นความทุกข์ ความเศร้า
หมอง ดังนั้นจึงควรดเว้น นอกจากนี้ อกุศลธรรมเหล่านี้ ยังเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดเป็น
กิเลสที่สูงขึ้น ละเอียดยังได้อีก

เอกสารอ้างอิง

- พันตรี ป.หลงสมบุญ. (2550). **พจนานุกรมมจร-ไทย**. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์.
- พระครูอุเทศวิศาลธรรม. (2558). ศึกษาหลักธรรมในการเจริญวิปัสสนาภาวนาในสัมมาทิฏฐิสูตร.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2550). **ศัพท์วิเคราะห**. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง.
- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). (2545). ลักษณะคำสอนเชิงปรัชญาในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย.
ในเก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กองวิชาการ สำนักงาน
อธิการบดี กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2551). **พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรตันตปิฎก เล่ม 1**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุณฺณภาพ. (2539). **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ 16.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.